

Onderpresteerders meestal niet herkend

Docent is verantwoordelijk

Jasmijn (16) zit in 4 vwo. Ze haalt redelijk goede cijfers, voldoende voor de talen en voor geschiedenis een 8. Halverwege vwo 4 switcht ze van profiel natuur en techniek naar economie en maatschappij. Economie heeft ze in de kerstvakantie ingehaald. Het lijkt nu verder goed te gaan met Jasmijn. Soms laat ze heel goed werk zien, zoals laatst bij Duits toen ze een boekbespreking moest maken. Buiten school speelt ze volleybal op tweede divisie niveau.

Yannick (16) zit in 4 havo. Het afgelopen jaar ging het niet zo goed. Hij haalde veel onvoldoendes. In overleg met zijn ouders is besloten hem over te laten stappen van vwo 4 naar havo 4. Zijn cijfers zijn nog steeds niet geweldig. Het lijkt er op dat ook havo 4 niet gaat lukken. De meeste docenten geven aan dat Yannick het wél kan, maar niet laat zien. In de klas trekt hij veel negatieve aandacht, hij is brutaal en daagt docenten uit.

Op het eerste gezicht lijkt er met Jasmijn niet zoveel aan de hand te zijn. Ze haalt redelijke cijfers, ongeveer op het gemiddelde niveau van de klas en steekt veel tijd en energie in haar passie, het volleyballen. Soms toont ze ineens heel goede resultaten. Ze geeft de indruk goed in haar vel te zitten en het naar haar zin te hebben op school.

Bij Yannick ligt dat anders. Hij presteert duidelijk onder zijn niveau en riskeert een drop-out te worden.

Minimaal een op de tien leerlingen is een onderpresteerder. De meerderheid ontsnapt aan de aandacht van de docenten. Wie in staat is de signalen op te vangen, kan onderpresteerders veel beter vooruit helpen.

Onderpresteren is in feite 'structureel minder presteren dan waartoe je in staat bent'. Bij onderpresteren wordt onderscheid gemaakt tussen relatief en absoluut onderpresteren. Een relatieve onderpresteerder is een leerling waarbij de schoolresultaten achter blijven bij datgene wat hij zou moeten kunnen gezien zijn capaciteiten. Dat zijn leerlingen die wel degelijk voldoende kunnen halen en mee kunnen gaan met het gemiddelde van de klas. Deze leerling lijkt niet extreem gemotiveerd om hoge cijfers te halen en neemt genoeg met voldoende. Jasmijn zou hiervan een voorbeeld kunnen zijn.

Bij absoluut onderpresteren daarentegen is er sprake van presteren door leerlingen op het laag-

'Directe aanpak van onderpresterende leerlingen ligt in de handen van hun docenten'

ste niveau van de klas of de leeftijdsgroep. Deze leerlingen halen lage cijfers en voldoen niet aan het gemiddelde niveau van de klas. Ze zijn vaak storend aanwezig en hoewel deze leerling wel hulp nodig heeft, vangt hij of zij eerder straf. Hoewel het lijkt of deze leerlingen niet te motiveren zijn, is het wel degelijk zo dat zij gemotiveerd zijn om te leren voor dingen die hen interesseren. Van deze leerlingen zou Yannick een voorbeeld kunnen zijn.

Ieder kind

Volgens de Onderwijsraad presteert minimaal een op de tien kinderen onder zijn of haar niveau of dat van de klas. Ieder kind kan dus onderpresteren. Daarbij zijn een aantal risicogroepen aan te wijzen. Zo blijkt dat de prestaties van 'Nederlandse leerlingen met laagopgeleide ouders' achter blijven ten opzichte van de verwachtingen. Maar ook kinderen met een Turkstalige achtergrond kunnen onderpresteren vanwege een taalachterstand. Naast deze twee groepen wordt door meisjes ondergepresteerd in de exacte vakken en door jongens op taalgebied.

Onderpresteren komt relatief vaker voor bij hoogbegaafde leerlingen dan bij gemiddeld of laagbegaafde leerlingen. Dat komt onder andere doordat het verschil tussen wat een leerling zou kunnen en wat een leerling laat zien al snel groter is, dan bij een gemiddeld begaafde leerling. Het blijkt bijvoorbeeld dat in het voortgezet onderwijs rond de 18% van de hoogbegaafde leerlingen een lagere score haalt voor het vak Nederlands dan de gemiddelde score van begaafde leerlingen. Voor wiskunde is dat ongeveer 14%.

Niet aanpassen

Onderpresteren hoeft echter geen probleem te zijn. Een leerling die het op school naar de zin heeft, prima resultaten behaalt en de uitdaging buiten school zoekt, kiest ervoor om op school niet alles eruit te halen wat er in zit.

Anders wordt het als het onderpresteren leidt tot problemen voor het kind zelf, voor de ouders en/of voor de school. Onderpresterende leerlingen kunnen gedrag vertonen waarbij zij zich ofwel aanpassen, ofwel niet aanpassen, om overeind te blijven op de middelbare school. Aanpassingsgedrag kan zich bijvoorbeeld uiten in 'clownsgedrag' of het gedrag van een dromer. De 'artistieke' of de 'rebellende' leerling, zijn voorbeelden van onderpresterende leerlingen die er voor kiezen om zich niet aan te passen. Deze vormen van gedrag komen de schoolresultaten van deze leerlingen echter niet ten goede.

Samen zoeken

Het mag duidelijk zijn dat het gedrag van Yannick niet onopgemerkt is gebleven. De vraag is echter of de achterliggende reden van zijn gedrag ook daadwerkelijk naar voren komt. Bij Jasmijn is minder makkelijk van haar gedrag af te leiden of zij een onderpresteerder zou kunnen zijn en zo ja, of zij ook begeleiding nodig heeft. Immers zij lijkt het naar haar zin te hebben en genoeg uitdaging te hebben. Voor beiden geldt dat het belangrijk is dat de docent in een vroeg stadium vaststelt of ze onderpresteren, zodat hij op tijd kan inspelen op dit gedrag. Om het gedrag te herkennen kan dan ook gebruik gemaakt worden van kenmerken en profielen van onderpresterende leerlingen. Zie <http://www.kpcgroep.nl/hoogbegaafdheid>.

Onderpresteren wordt beïnvloed door schoolfactoren (zoals een ontoereikend aanbod), thuisfactoren (zoals verwachtingspatronen) en door persoonlijkheidsfactoren van het kind (zoals perfectionisme). Het is dus zaak om het probleem van onderpresteren te herkennen en te erkennen. Dit is de eerste stap naar een oplossing. Ruimte geven en vertrouwen is in deze fase (en de volgende) van essentieel belang. Daarna kan men samen met de leerling en, wellicht ook de ouders, samen op zoek gaan naar strategieën om de leerling weer te laten presteren en mogelijk te excelleren.

Signalen

Volgens de Onderwijsraad ligt de directe aanpak van onderpresterende leerlingen in de handen van hun docenten. Maar helaas ontsnappen veel leerlingen aan hun aandacht. Afgelopen jaar heeft KPC Groep daarom een onderzoek gedaan onder vierentwintig docenten. Daaruit blijkt dat die meestal wel op de hoogte waren van het fenomeen onderpresteren, maar slechts de helft van de bevroegde docenten zegt ooit een onderpresterende leerling in de klas te hebben gehad. Hoewel docenten aangeven onderpresteerders te kunnen signaleren op grond van een aantal kenmerken, geven zij ook aan dat zij meer kennis over het herkennen en begeleiden van onderpresteerders zouden willen verwerven.

Bij de hoogbegaafde onderpresterende leerling is dit beeld enigszins afwijkend. Alle docenten op één na hebben een hoogbegaafde leerling in de klas gehad. Opvallend is een grote groep docenten die niet weten of zij deze leerlingen op grond van bepaalde kenmerken kunnen herkennen. Van de docenten voelt slechts 30% zich in staat om signalen van onderpresterende hoogbegaafde leerlingen te interpreteren.

Kenmerken onderpresteerder

Er zijn zes soorten onderpresteerders:

- de zelfstandige leerling
- de succesvolle leerling
- de uitdagende leerling
- de onderduikende leerling
- de leerling met leer- en/of gedragsproblemen
- de drop-out.

Iedere categorie heeft eigen kenmerken en vraagt een andere begeleiding.

Esther de Boer is werkzaam als adviseur bij KPC Groep en is gespecialiseerd in 'hoogbegaafdheid'; e.deboer@kpcgroep.nl. Zij heeft een workshop rond onderpresteren ontwikkeld. Zie voor meer informatie over het onderwerp op: <http://www.kpcgroep.nl/hoogbegaafdheid>